

VĒSTURES AVOTI

Ēriks Jēkabsons

LATVIJAS KONSULĀTA DARBĪBA VITEBSKĀ 1930.–1931. GADĀ: BALTKRIEVIJAS LATVIEŠU ASPEKTS

Jau kopš 1920. gada Latviju un Padomju Krieviju (no 1922. gada decembra – Padomju Savienību), attiecības ar kuru bija ļoti sarežģītas, saistīja diplomātiskās un konsulārās attiecības. Latvijas diplomātiskā pārstāvniecība darbojās Maskavā, bet konsulārās pārstāvniecības vēl vairākās pilsētās reģionos. Turklāt viena no tām ilgstoši darbojās Vitebskā. Latvijas Republikas karjeras konsulāts Padomju Savienībā, Baltkrievijas Padomju Sociālistiskajā Republikā – Vitebskas pilsētā tika izveidots 1925. gada sākumā, un konsuls Ernests Girgensons uzsāka darbu martā. Latvijas Ārlietu ministrija pārskatā par savu darbību 1925. gadā atzīmēja minēto kā zināmu panākumu, turklāt uzsvēra, ka “vietējie Padomju valdības orgāni konsulam ir izrādījuši pretimnākšanu, tā ka konsulāta darbība norisinās pilnīgi normāli”.¹

1927. gada jūlijā amatu pārņēma Hermanis Punga, kurš darbojās ļoti aktīvi. To apliecina viņa plašie, ar kompetenci un izpratni par kopējo situāciju rakstītie ziņojumi Ārlietu ministrijai gan par Baltkrievijas un kopumā Padomju Savienības latviešu dzīvi, gan ekonomisko un politisko stāvokli, īpašu uzmanību pievēršot lauksaimniecības stāvoklim.

Iespējams, tieši ar aktīvo darbību un sakariem ar tiem latviešu iedzīvotājiem, kuri centās iegūt atļaujas izceļošanai uz Latviju, H. Punga nonāca padomju varas iestāžu nežēlastībā. 1930. gada 7. oktobrī Latvijas sūtnis Maskavā Jānis Seskis ziņoja uz Rīgu, ka Ārlietu tautas komisariātā tā kolēģijas loceklis Boriss Stomoņakovs viņu informējis, ka H. Pungas turpmāka darbība Padomju

Savienībā ir nevēlama, gan nenorādot iemeslus. Sūtnis rakstīja: “Kad nu es vēl mēģināju Stomoņakovu pierunāt, lai viņš man tomēr tos iemeslus uzdotu, tad viņš man, kā pats pastrīpoja, “s neljohkim serdceņ”,² varot sacīt, ka es tos pats laikam sapratīšot... Tas viss iznāca tādā tonī, ka es nevarēju nesaprast, ka Pungas kungs kā konsuls faktiskos apstākļus Vitebskā un vispār provincē pazīst par daudz labi un tamdēļ patvaldībai tapis neērts, nevēlams, tas ir kaitīgs. Esmu tanī pārliecībā, ka, ja komisariāts varētu Pungas darbībā atrast kādu nelikumību, tad komisariāts nebūt nekautrētos to man pasacīt. [...] Es izsaucu uz Maskavu Pungas kungu, kurš bija stipri pārsteigts un nevarēja atcerēties neviena tāda gadījuma, kad viņam būtu bijusi kāda sadursme ar vietējām iestādēm un varas vīriem, un viņš neapzinoties neviena gadījuma, kur viņš, Pungas kungs, būtu pārkāpis likumā konsulam vilktās robežas.”³

Katrā ziņā 1930. gada novembrī H. Punga bija spiests atgriezties Rīgā, bet par konsulu tika iecelts Fricis Frīdenbergs. Viņš gan ieradās Vitebskā tikai 1931. gada janvārī, sākotnēji mēģinādams pretoties iecelšanai šajā amatā, acīmredzot nevēlēdamies strādāt Padomju Savienībā. 1930. gada 30. oktobrī viņš rakstīja Ārlietu ministrijai: “Jūsu 28. oktobra rakstu saņēmu ar vislielāko pārsteigumu un pagodinos uz to atbildēt sekojošo. Vadoties no saviem politiskiem uzskatiem, es kā vecs lielinieku pretinieks esmu vispirms aiz šiem iemesliem vien spiests atturēties no jebkādas vietas ieņemšanas Padomju Krievijā, jo no lielinieku laikiem kā Tallinā, tā arī Rīgā man palikuši vēl daudzi ienaidnieki, un tāpēc, neskatoties uz to, ka pie tādiem apstākļiem manai darbībai Vitebskā nevarētu būt svētības, arī mana persona varētu būt nopietni apdraudēta.”⁴ Tomēr tas nelīdzēja, un F. Frīdenbergs bija spiests doties uz Vitebsku.

1932. gada janvārī sakarā ar Nižņe-Petrovskaja ielas nosaukuma maiņu tika mainīta arī konsulāta oficiālā adrese – no šī laika tas atradās Komjauniešu bulvāra 29. namā,⁵ bet 1932. gada aprīlī konsulāts darbību izbeidza – tas tika likvidēts budžeta ierobežojumu dēļ (Latvijas Finanšu ministrija pirmo reizi bija cen-

tusies svītrot izdevumus konsulātiem Vitebskā, Šanhajā un Rio-dežaneiro jau 1930. gadā, taču toreiz Ārlietu ministrijai izdevās situāciju glābt un valdība izmaiņas budžetā neapstiprināja⁶), un pēdējo konsulu – F. Frīdenbergu pārcēla uz Latvijas sūtniecību Maskavā kā padomnieku. Citās valstīs, kur taupības nolūkā tika likvidēti konsulāti, to vietā izveidoja goda konsulātus, taču Vitebskā tas nebija iespējams.⁷

Diemžēl Latvijas vēsturiskajā literatūrā konsulāta Vitebskā darbība līdz šim praktiski gandrīz vispār nav skarta un pat pieminēta,⁸ kaut arī tā neapšaubāmi pelna uzmanību, jo bija ļoti būtiska gan konsulāro sakaru nodrošināšanā ar Baltkrieviju un apkārtējiem reģioniem Padomju Savienībā (konsulāts reģionā pildīja arī atsevišķas diplomātiskās funkcijas), gan tiešas informācijas iegūšanā par situāciju PSRS (zināmu uzmanību konsulāta darbībai tikko pievērsuši Baltkrievijas vēsturnieki⁹). Turklāt viens no galvenajiem konsulāta uzdevumiem bija salīdzinoši daudzo latviešu tautības iedzīvotāju konsulārā apkalpošana (Vitebskas un apkārtējās administratīvajās teritorijās jau 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā izveidojās vairākas latviešu kolonijas jeb kompaktas apmešanās vietas, kuras saglabājās līdz pat 30. gadu otrajai pusei¹⁰).

Šīs publikācijas mērķis ir sniegt ieskatu konsulāta darbībā 30. gadu sākumā, turklāt no apjomīgā ziņojumu un pārskatu klāsta izvēlēti tie, kuros pilnībā vai daļēji aplūkots Baltkrievijas latviešu stāvoklis, kā arī paša konsulāta darbības apstākļi un rezultāti. Tas bija viens no svarīgākajiem un vienlaikus grūtākajiem konsulāta uzdevumiem, jo, no vienas puses, bija runa par citas valsts pilsoņiem, kuri bija izvēlējušies neatgriezties dzimtenē un kuru oficiālā elite (latviešu komunisti) faktiski centās visiem iespējamajiem līdzekļiem panākt Latvijas valsts neatkarības iznīcināšanu, no otras puses, bija pilnīgi skaidrs, ka starp viņiem bija daudzi, kas nevarēja atgriezties dzimtenē, jo nevēlējās atstāt savu gadiem ilgi iestrādāto iedzīvi vai citu būtisku iemeslu dēļ, turklāt tie nebija nekādi saistīti arī ar komunistisko ideoloģiju.

Jāpiezīmē, ka tiek publicēta tikai neliela daļa no aplūkojamajā laikā tapušajiem ziņojumiem, kuros lielākā uzmanība pievērsta tā laika saimnieciskajām un politiskajām norisēm Padomju Savienībā – kolektivizācijas gaitai un tās īpatnībām, rūpniecības stāvoklim un sanitārajai situācijai, neizslēdzot statistikas rādītāju uzskaitījumu, kā arī citus jautājumus, kuri noteikti ir nozīmīgi no Baltkrievijas un Vitebskas pilsētas un apkārtnes vēstures viedokļa, taču šeit nav iekļauti ierobežotā publikācijas apjoma dēļ. Dokumenti sniedz būtisku informāciju arī par Latvijas pārstāvniecību, šajā gadījumā konsulāta Padomju Savienībā darbības apstākļiem. Turklāt šeit publicētie dokumenti ir būtiski arī no Baltkrievijas vēstures izpētes viedokļa, jo caur latviešu izcelsmes zemnieku un pilsētu iedzīvotāju likteņu prizmu sniedz ieskatu ne tikai Baltkrievijas nacionālās minoritātes – latviešu vēsturē, bet arī sarežģītajā un traģiskajā kolektivizācijas gaitā Baltkrievijas laukos aplūkojamajā laika posmā kopumā.

**Konsula H. Pungas¹¹ ziņojums ārlietu ministram
A. Balodim.¹² 1929. g. 22. decembrī**

Baltkrievijas latviešu bēdīgais liktenis. Pēc “latviešu zemnieku un darbaļaužu kongresa”, kas notika š.g. 25.–27. nov. Minskā, par kuru ziņoju š.g. 29. nov. ziņojumā No. 10, kur, kā zināms, tika nolemts kolektivizēt latviešu lauksaimniecības 100% apmērā, latviešu stāvoklis Baltkrievijā kļuvis ārkārtīgi slikts.

Latviešu kongresa dalībnieki bija gandrīz visi bez izņēmuma kompartijas biedri, un viņu lielākajai daļai nebija nekas kopīgs ar latviešu lauksaimniekiem. Un tomēr viņi uzstājās Baltkrievijas latviešu zemnieku, resp., lauksaimnieku vārdā un nolēma bez izņēmuma kolektivizēt visas latviešu saimniecības, iesākot pirmā kārtā ar Mogiļevas okrugū,¹³ kur latviešu saimniecību kolektivizācija, saskaņā ar kongresa lēmumu, nobeidzama jau 1930. gadā.

Latviešu viensētu saimniecību kolektivizācija pirmā kārtā Mogiļevas okrugā izskaidrojama ar to, ka latviešu zemnieki, kuri

dzīvoja Mogiļevas un Bobrujskas apvidū, bija 1917. g. oktobra revolūcijas, resp., apvērsuma viskarstākie piekritēji, jo minētos apgabalos latvieši nebija savu zemi iepirkuši no muižniekiem, bet gan rentējuši un apstrādāja savu zemi kā “arendatori”.¹⁴ Tāpēc lielā piekrišana oktobra apvērsumam, jo caur to tie cerēja galīgi iegūt rentēto zemi bez maksas savā īpašumā. Sākumā tas tā arī bija, un Mogiļevas latvieši cerību pilni apkopa paši savu zemi, pie kam skaitījās par visrevolucionārākajiem elementiem Baltkrievijā.

Cita aina bija Vitebskas, Polockas un pa daļai Pleskavas apvidos. Minētās guberņās paši muižnieki jau gadus 40–50 atpakaļ bija izpārdevuši savas muižas latviešu kolonijām vai arī atsevišķiem viensētņiekiem (“hutorjaņiniem”¹⁵) un latviešu zemnieki šo savu zemi un mājas bija līdz oktobra revolūcijai jau pilnībā izmaksājuši, tāpēc tiem oktobra apvērsums maz ko deva un līdz ar to nebija arī sevišķs sajūsminājums par šo apvērsumu, bet gan gluži otrādi: bija jābaidās, ka daļa no iepriekš iepirtās zemes būs jāatdod “bedņakiem”,¹⁶ pret kuriem tie izturējās noteikti naidīgi, caur ko jau no paša sākuma izpelnījās “kontrrevolucionāru” un “kulaku”¹⁷ titulus. Tomēr arī šo apvidu latviešu lauksaimniekiem sākumā dzīve tomēr vēl panesama, lai gan tie tika aplikti ar vēl neredzēti lielu nodokļu nastu un kā “kulaki” tika ierindoti “ļišencos”, t.i., tie palika bez balsstiesības. Pateicoties Baltkrievijas primitīvai lauksaimniecībai, latviešu saimniecības tomēr, no otras puses, tika atzītas par priekšzīmīgām un zināmā mērā sākumā pat pabalstītas. Tas sevišķi sakāms par to laiku, kamēr par Baltkrievijas zemkopības tautas komisāru bija komunisti Priščepovs,¹⁸ kurš kā partijas labās¹⁹ opozīcijas piekritējs uzstājās pret “kolhoziem”, atzīdams, ka Baltkrievijā lauksaimniecības kolektivizēšana nav iespējama. Tādēļ tas stiprā mērā piekopa viensētu saimniecību dibināšanu uz valsts fonda zemes.

Lieta krasi grozījās, sākot ar 1928. gadu, kad iesākās nesaudzīga cīņa pret kompartijas labā spārna opozīcijas novirzījumu, kura sāpīgi atsaucās uz viensētņiekiem, pirmā kārtā uz turīgākajiem zemniekiem, tā sauktiem “kulakiem”, pie kuriem bez izņēmuma

tika pieskaitītas visas latviešu saimniecības. Nodokļu nasta kļuva tik liela, ka latviešu zemkopjiem pie labākās gribas nebija iespējams to samaksāt. 1928. gadā Baltkrievijā iesākās dzirnavu, lopu un saimniecības inventāra izpārdošana, t.i., latviešu saimniecību izputināšana vārda pilnā nozīmē. Radās jauna kustība: cenšanās par katru cenu pārvērsties no “kulaka” par “bedņaku”. Šīs kustības rezultāti bija tie, ka nevienā latviešu saimniecībā 1929. gadā nebija palikušas vairāk par divām vai trim govīm un tikai viens zirgs.

1929. gadā krita arī labā virziena Baltkrievijas lauksaimniecības komisārs Priščepovs, līdz ar to iesākās kolhozu dibināšana spaidu ceļā. Visi latvieši bez izņēmuma, sevišķi Vitebskas un Polockas okrugos un Baltkrievijai tuvu stāvošā Smoļenskas guberņā, bija un ir pret kolektīvām saimniecībām, tāpēc viņiem tika atņemti labākie zemes gabali un nodoti kolhoziem, kuros ievietoja “bedņakus”, krievus, žīdus un pilsētu bezdarbniekus, kuru lielākā daļa līdz šim laikam nekad vēl nebija nodarbojusies ar lauksaimniecību. Latviešu zemkopja stāvoklis tagad palicis neciešams, bagātākie ne vien zaudējuši savas saimniecības, bet pat ieslodzīti cietumos, aizsūtīti uz Solovkiem²⁰ u.t.t.

Latviešu tieksmes uz Latviju. Konsulātu tagad katru dienu apmeklē deputācijas no dažādām latviešu kolonijām ar lūgumiem ar Latvijas valdības palīdzību dot viņiem iespēju pārceļot uz Latviju. Ārzemes pases vietējās valsts iestādes atsakās viņiem izdot, bet latvieši netic konsulāta aizrādījumiem, ka Latvijai nav iespējams iejaukties Krievijas iekšējās darīšanās un pieprasīt latviešu kolonistu izlaišanu uz Latviju, jo tie, lai gan latvju tautības, tomēr skaitās par PSRS pavalstniekiem un palaiduši garām optācijas²¹ termiņu.

Vēl krasāka palikusi aina pēc novembra mēneša latviešu kongresa Minskā. Delegāciju skaits pieaug ar katru dienu, bijušas konsulātā arī delegācijas no Mogiļevas un Bobrujskas okrugiem. Izrādās, ka arī tur, kad lieta ar kolektīvizāciju palikusi nopietna, visi latviešu zemnieki ir pret apvienošanos kolektīvajās saimniecībās.

Latviešu zemnieki lūdz aizstāvēt viņus Tautu Savienībā. Sevišķi interesantas delegācijas bija ieradušās š.g. 10. un 11. decembrī no Mogiļevas gub. un Smoļenskas latviešu zemniekiem. Šie delegāti centās aizrādīt uz vācu tautības kolonistu, resp., zemnieku izlaišanu no Pad. Krievijas. Ja Vācijas valdībai izdevies panākt savas tautas brāļu izlaišanu no Krievijas, tad jau to pašu varot panākt arī Latvijas valdība.

Pēc konsulāta aizrādījumiem par vācu kolonistu izceļošanas faktisko priekšspēli, kāda notikusi Maskavā, iekams tikai viena niecīga daļa no tiem saņēmusi atļauju izceļot, latvieši – delegāti aizrādīja, ka arī viņiem būšot jādara tas pats, t.i., visiem pacelties un doties uz Maskavu pēc izbraukšanas vīzām.

Pēdīgi minētie delegāti griezās ar sirsniņu lūgumu caur Latvijas valdību nodot viņu lūgumu uz izceļošanu Tautu Savienībai Ženēvā, aizrādīdami, ka, pēc viņu ziņām, Latvijas ārlietu ministrs Balodis tur esot pietiekoši populārs un tāpēc viņam droši vien izdošoties panākt Baltkrievijas “latviešu atbrīvošanu no komunistu varas”.

Beidzot delegāti aizgāja ar solījumu iesniegt konsulātam no latviešu kolonistiem parakstītus lūgumus Tautu Savienībai. Nelīdzēja aizrādījumi uz šī soļa bezsekmību, kā arī uz varbūtējām briesmām viņiem pašiem, saistītām ar tādu soli PSRS apstākļos.

Baltkrievijas latviešu sveiciens Latvijas komunistiskajai partijai. Savā pēdējā ziņojumā No. 10 aizrādīju uz telegrammu, kādu Minskas latviešu kongress š.g. 25. novembrī bija saņēmis no Latvijas kompartijas, kā arī par speciālas komisijas ievēlēšanu atbildes sastādīšanai. Tagad man ir pie rokas šī atbilde, no kuras šeit pievedu tās daļas izvilkumu, kurā iet runa par Latvijas tagadējās iekārtas gāšanu:

“Latvijas komunistiskajai partijai, Latvijas darbaļaudīm (Baltkrievijas latvju darbaļaužu 2. kongresa sveiciens). Mēs nešaubāmies par sociālisma uzvaru mūsu zemē. Šinī savā darbā mēs tomēr neaizmirstam jūs, Latvijas darbaļaudis, jūsu varonīgo vadoni – kompartiju. Ar jums mūs saista nesaraujamas kopējas

darba un cīņas saites. Mēs sekojam jūsu cīņai, jo tā ir visu mūsu kopēja cīņa, tā ir visas pasaules darbaļaužu cīņa par savu atsvabīšanu. Mēs esam pārliecināti, ka drīzi pienāks tas laiks, kad grūs mākslīgi celtie robežstabi starp Republiku Savienību un Latviju, izirs tā nedabīgā robeža, kura atšķir jūs no mums, lai pēc tam kopējiem spēkiem celtu Sarkanu Padomju Latviju.

Lai dzīvo Latvijas darbaļaužu revolucionārā cīņa! Lai dzīvo Latvijas kompartija, šīs cīņas vadītāja! Lai dzīvo Padomju Latvija!”

Latviešu luterticīgo vajāšana. Līdz šim Baltkrievijā bija viens latviešu mācītājs Švalbe, kura dzīves vieta bija Smoļenska. Mācītājs Švalbe²² apkalpoja luterticīgo draudzes latviešu kolonijās un Baltkrievijas pilsētās. Nesen atpakaļ mācītājs Švalbe tika arestēts no GPU²³ aģentiem un vēl tagad atrodas cietumā. Bez tam visiem Lutera draudžu baznīcu pērminderiem,²⁴ ķesteriem²⁵ u.t.t. paziņots, ka, ja viņi turpinās piekopt savus amatus, tad tie tiks izraidīti no Baltkrievijas. Lielākā daļa paklausījusi šim uzaiicinājumam, un tādējādi latviešu luterticīgo draudzes pilnībā sagrautas.

[...]

Hoover Institute Archives (turpmāk: HIA), Sutniecība Stockholm, box 1.

Konsula H. Pungas ziņojums Ministru prezidentam un ārlietu ministram H. Celmiņam²⁶ 1930. g. 12. februārī

[...]

Latviešu kolonistu sūrais liktenis. Lauku kolektivizācija ir visļauņāk atsaukusies uz latvju kolonistiem, jo latviešu kolonisti, pateicoties augstākam kultūras līmenim, piekopa savās saimniecībās racionālas lauksaimniecības metodes. Caur to, salīdzinot ar baltkrieviem, viņi bija kļuvuši daudz turīgāki, jo gandrīz vai visi piedzīvināti “kulakiem”. Vēl nesen latviešu viensētnieku saimniecības tika uzskatītas par priekšzīmīgām un uz latviešu kolonijām pat sarīkoja lauksaimniecības mācību iestāžu ekskursijas. Aina krasi

mainījās, kolektivizācijas laikmetam iestājoties. Tādēļ latviešu lauksaimnieks, pat visnabadzīgākais, ir naidīgi noskaņots pret kolhoziem. Turīgākie, un tādu ir ļoti daudz, aplikti ar individuālu nodokli un ierindoti “ļišencos”, t.i., tiem atņemtas balsstiesības: ar citiem vārdiem, tie atrodas ārpus likuma un kā tādi netiek uzņemti kolhozos. Viņu īpašumi tiek konfiscēti, paši tiek izdzīti no mājām, izraidīti kaili, bez kapeikas no Baltkrievijas. Tagad Baltkrievijā ir daudz latviešu zemnieku ģimenes, kuru vīriešu kārtas locekļi ir iesēdināti cietumos vai arī izraidīti pie spaidu meža darbiem uz ziemeļiem, bet sievietes ar maziem bērniem klejo bez maizes un pajumtes, ubagodamas. Nelūkojoties uz auksto laiku, kāds tagad iestājies, turīgos latviešu saimniekus izdzen zem klajas debess no mājām, pie kam kaimiņiem piedraudēts zem stingra soda nekādā ziņā tiem nedot pajumti. Mogiļevas okrugā, Bihovas rajonā, Gradinovas²⁷ latviešu kolonijā, latviešu turīgāko lauksaimnieku mājās pie visa īpašuma konfiscēšanas tikušas sagrautas krāsnis un izsisti logi, lai piespiestu bijušos īpašniekus atstāt mājas lielā sala dēļ. Turpat pēdējā laikā notikušas vairākas pašnāvības izmisuma un bezizejas stāvokļa dēļ. Man ir zināmi gadījumi, kad latviešu saimnieces, izdzītas no mājām, zaudējušas prātu. Bērni atveduši slimās uz vājprātīgo iestādi, bet tur tās, kā “ļišenci”, nav tikušas uzņemtas. Šo bijušo turīgo latviešu lauksaimnieku vienīgā cerība ir tikt atpakaļ uz dzimteni – Latviju. Š.g. janvāra un februāra mēnešos konsulātam iesniegušas, neskaitot bērnus, 150 pieaugušas personas lūgumus atļaut ieceļot Latvijā uz pastāvīgu dzīvi. Lūgumus iesniedz vienīgi tie, kam izdevies noslēpt naudu izdevumu segšanai pie iebraukšanas atļaujas un ārzemes pases izdabūšanas, pie kam par ārzemes pasi valdības iestādes no “ļišenciem” prasa 330 červ[oncu] rubļu no katras pieaugušas personas (arī no bērniem, pāri par 16 gadus veciem). Nauda jāiemaksā tūlīt, pie lūguma iesniegšanas dēļ pases, tomēr nav ne vismazākās garantijas, ka pases tiks izdotas, drīzāk otrādi.

Nupat mums nācis zināms, ka daudzi no tiem latviešiem, kuri apmeklējuši konsulātu dēļ iebraukšanas atļauju izgādāšanas, apcietināti no G.P.U. orgāniem un sēž tagad cietumā. Un tomēr

latviešu lauksaimnieki ierodas katru dienu konsulātā ar vaimanām dēļ palīdzības izklūt ārā no Baltkrievijas. Konsulāts pat nevar viņiem apsolīt iebraukšanas atļaujas Latvijā, jo daudzi ir tādi, kam pat nav neviens radnieks Latvijā.

Vietējo varas orgānu naidis pret latviešu zemniekiem ir sevišķi liels vēl tādēļ, ka bijuši gadījumi, kad latviešu koloniju apkaimē dzīvojošie krievi paziņojuši, ka viņi tikai tad ies kolhozos, ja latviešu zemnieki to darīs.

[...]

HIA, Sutniecība Stockholm, box 1.

Konsula H. Pungas ziņojums Ministru prezidentam un ārlietu ministram H. Celmiņam 1930. g. 12. aprīlī

[...]

Latviešu kolonistu moku gaitas. Lielas raizes radījušas arī izraidīto "kulaku" atstātās zemes, kuras bija nodotas tagad sabrukušo kolhozu rīcībā. Neraugoties uz centra rīkojumiem no jauna revīdēt kulaku lietas un pie vismazākās iespējamības atstāt tos līdzšinējās vietās, tas tomēr nav tik viegli izpildāms, jo lielākā kulaku daļa jau pirmā rāvienā tika galīgi izpostīta un pārvērsta par "pauperiem" (nabagiem) šī vārda pilnā nozīmē. Bez tam viņi gandrīz visi jau izraidīti pie spaidu darbiem uz ziemeļiem un Sibīriju. Pie pēdējiem pieder gandrīz visi turīgākie latviešu kolonisti. Konsulāts rūpīgi sekoja, cik tas bija iespējams Padomjkrēvijas apstākļos, izraidīto latviešu kolonistu liktenim un ievācis nedaudz datus par viņu tālāko likteni. Bet arī šie nedaudzie fakti pietiekoši tēlo latviešu kolonistu moku gaitas. Konsulāts atrada ceļus stāties sakaros ar dažiem izraidītiem latviešiem un lūdza pēc iespējas sniegt ziņas par sevi.

Latviešu un poļu zemniekus sūtīja trimdā atsevišķos ešelonos: izzināt varēja ešelonu virzienu, bet ne galīgo ceļa mērķi. Ešeloniem aizejot, norisinājās kļiedzošas negantības ainas: vīri tika šķirti no sievām, pusaudži no vecākiem, mazi bērni līdz 3 gadu

vecumam tika dažreiz atņemti no mātēm un ievietoti bērnu patversmju namos.

Š.g. 8. aprīlī konsulātā ieradās latviešu kolonists Kārlis Krastiņš no Mogiļevas okruģa kopā ar savu dēlu Eduardu, kuriem bija izdevies izbēgt no noņemšanas vietas Arhangeļskas ģubernā. K. Krastiņa sieva ar maziem bērniem tikusi izsūtīta ar citu [dzelzceļa] ešelonu. Krastiņš stāsta, ka, ešelonam nonākot Arhangeļskā, notikusi izraidīto šķirošana. Sievietes ar bērniem un darba nespējīgiem vecākiem ievietoti, telpu trūkuma dēļ, agrāk slēgtās baznīcās. Darba spējīgie vīrieši tikuši dzīti kājām uz meža darbiem 200 kilometru attālumā. Daudziem no latviešiem, to starpā arī K. Krastiņam ar dēlu, izdevies ceļā aizbēgt. Moku pilnās gaitās Krastiņam ar dēlu izdevies sasniegt Vitebsku, no kurienes tie dodas uz savu agrāko dzīves vietu Mogiļevas okruģā, lai savāktu naudu un tad censtos pāriet slepus robežu ar Latviju. Krastiņam ar ģimeni izsniegta no Iekšlietu ministrijas atļauja iebraukt Latvijā uz pastāvīgu dzīvi. Izbēgušie stāsta, ka Arhangeļskā un apkārtnē ik dienas mirst un tiek apglabāti desmitiem izraidīto "kulaku", sevišķi sievietes un bērni. Valda liels produktu trūkums, un cenas ir ļoti augstas. Mārciņa rupjas maizes Arhangeļskā un citās pilsētās maksā 50 kapeikas (Ls 1,30), sviests 5–6 rubļi mārciņā (Ls 13–15 mārciņā). Gaļas nemaz neesot. Ceļā tie maksājuši par nelielu kukulīti rupjas maizes 5 rubļi. (Ls 13). Vologdā 17 baznīcas pārpildītas ar izsūtīto sievietēm un bērniem, no kuriem katru dienu aizved uz kapiem lielu liķu rindu. Tāda pati aina tiek tēlota arī no citām trimdas vietām.²⁸

Valdība neizlaiž nevienu uz Latviju. Nelūkojoties uz atslābumu lauku kolektīvizācijas plānā, arī tagad vēl visi latviešu kolonisti Baltkrievijā ilgojas pēc izbraukšanas uz Latviju. Bet valdība neizsniedz nevienam izbraukšanas atļauju, resp. – ārzemes pasi. No 212 pieaugušiem latviešu kolonistiem, kuri, sākot ar p.g. 1. decembri, iesnieguši konsulātam lūgumus dēļ ieceļošanas Latvijā, līdz šim vēl neviens nav saņēmis ieceļošanas atļauju no Baltkrievijas iestādēm. Daudzi no lūgumu iesniedzējiem apcietināti,

tā, piemēram, Gradinavas latviešu kolonijā Mogiļevas okrugā tikuši apcietināti kādi 30 latvieši – ieceļošanas lūgumu Latvijā iesniedzēji un pratināti, kurš bijis ieceļošanas Latvijā iniciators. Tagad lielākā daļa no viņiem atbrīvoti, apcietinājumā paturētas vēl kādas 9 personas.

Pēdējā laikā konsulāts ieteic izpostītiem latviešu kolonistiem pirms ieceļošanas lūgumu iesniegšanas konsulātam, kas saistīts ar izdevumiem, vispirms parūpēties par izceļošanas atļauju saņemšanu no Baltkrievijas iestādēm, uz ko vienmēr ticis atbildēts, ka krievu iestādes nepieņem izceļošanas lūgumus, iekams netiek uzrādīts konsulāta paziņojums par iebraukšanas atļauju Latvijā. Kolonisti gaida izbraukšanas atļauju izsniegšanu agrāk iesniedzējiem, pēc kam var sagaidīt atkal jaunus masu lūgumus dēļ ieceļošanas atļaujas Latvijā no latviešu kolonistiem.

Dzelzceļa aizsargpunkti pret latviešiem un vāciešiem. Konsulātu apmeklējuši arī latviešu kolonisti no Ufas un Pievolgas guberņām. Tie stāsta, ka uz dažiem dzelzceļiem minētās guberņās ierīkoti tā sauktie “zagraditeļnije” (aizsarga) punkti, kur kontrolē pasažieru dokumentus, pie kam pasažierus ar vācu un latviešu uzvārdiem izsēdina no vilcieniem. Tā, piemēram, tādi punkti ierīkoti uz Samāras–Zlatoustas dzelzceļa līnijas un Rajevkas stacijā, pat biļeti pērkot, kontrolē dokumentus, pie kam neizdod biļeti tiem, kam vācu un latviešu uzvārdi. Šie punkti ierīkoti kopš tā laika, kad vācu kolonisti bija izceļošanas nolūkā saplūduši Maskavā. Latviešu un vācu kolonijas ierīņķotas no šiem aizsargpunktiem.

[...]

HIA, Sutniecība Stockholm, box 1.

Izvilcumi no Latvijas konsulāta Vitebskā pārskata par darbību 1930. gadā. 1931. g. 28. janvārī

Konsulāta 1930. g. darbība, salīdzinot ar 1929. g., ir paplašinājusies, ko pierāda i darījumu skaita pieaugšana (no 405 darījumiem 1929. g. uz 624 darīj. 1930. g.), kā arī ienākumu no Ls 4856

uz Ls 8546,50. Tomēr šie ienākumi ir mazāki kā 1928. g., kad tie sasniedza Ls 10 974,73 par 792 darījumiem. Tas savā ziņā liekas būt rekorda gads, jo bez radikālās padomju valdības kursa maiņas nav ne mazākās izredzes sasniegt vai pat pārsniegt 1928. g. skaitļus. Vīzu skaita pieaugšana par apm[ēram] 50%, salīdzinot ar 1929. g. (kad tika izsniegtas tikai 28 vīzas), vēl nebūt nenozīmē, ka padomju valdība jau būtu mainījusi savu politiku attiecībā uz savu pilsoņu izceļošanu uz ārzemēm. Vīzu skaita pieaugšana izskaidrojama vienkārši ar to, ka pārskata gadā Padomju Savienība ir komandējusi lielāku skaitu darbinieku uz Latviju eksportkoku pludināšanas uzraudzībai pa Daugavu uz Rīgu nekā iepriekšējo gadu. Tā kā pavisam ir izbraukuši 40 tādi darbinieki, iznāk, ka no kopējā skaita – 43 personām tikai 3 privātpersonas, starp kuriem tikai viena latviete, ir izbraukušas uz ārzemēm. Padomju Savienība ir pārskata gadā 378 pilsoņiem liegusi izbraukt uz ārzemēm, bet Latvija ir noraidījusi tikai 20 no 441 [konsulātā iesniegtajiem] ieceļošanas lūgumiem.

No tā visa ir redzams, ka Padomju Krievija gandrīz pilnīgi ir slēgusi savas robežas [...]. Sevišķi nožēlojams un dziļu līdzciecību modinājošs ir latvju kolonistu stāvoklis. Sakarā ar spaidu kolektivizācijas pirmo etapu pārskata gada sākumā tie bariem bija iesnieguši konsulātam ieceļošanas lūgumus Latvijā. Latvijas valdība bija arī nākusi šiem centīgajiem darbarūķiem pretim un viņiem visiem atļāvusi iebraukt Latvijā uz pastāvīgu dzīvi, kaut gan daudziem no tiem nav piederīgo, kur tie, iebraukuši Latvijā, varētu pirmā laikā apmesties. Jo darba un maizes viņiem pietiktu. Pad. Savienības valdība turpretim līdz šim nav vēl nevienu kolonistu izlaidusi uz Latviju, bet gan ir pašus turīgākos izsūtījusi uz spaidu darbiem ziemeļos (Arhangeļskas un Oloņecas okrugos), Urālos un Sibīrijā, pie mežu ciršanas un sagatavošanas eksportam uz ārzemēm. [...]

Līdz pašam pēdējam laikam vairums no vārģojošajiem latvju kolonistiem bija cerējuši, neskatoties uz konsulāta paskaidrojumiem, ka Latvijas valdība taisīs kādu spiedienu uz Padomju valdību viņu izlaišanā uz Latviju. Tagad, kur cerības uz drīzu

atpestīšanu ir sabrukušas, tas sevišķi izpaužas iekš tam, ka arvienu retāk un retāk tiek iesniegti ieceļošanas vai ieceļošanas termiņa pagarināšanas lūgumi. Kļīst arī baumas par viena otra konsulāta apmeklētāja apcietināšanu, kurām ir ļoti bieži reāls pamats, kā tas konsulātam izdevies noskaidrot. Jo savā ziņā Padomju valdība uzskata katru, kas grib izbraukt uz “proletariāta diktatūrai” naidīgām ārzemēm, pat tos, kas sarakstās ar tām, kaut arī ar vistuvākajiem piederīgajiem vai draugiem, par “kontrrevolucionāru” un ne retumis to apcietina un izsūta. Kas biežāki nāk uz konsulātu, to ļoti viegli var apvainot “sakarū” uzturēšanā ar ārzemēm, un tādēļ arī to apmeklētāju skaits, kas vienkārši nāk uz konsulātu pēc padoma savās rūpēs un bēdās vai arī citās kādās vajadzībās, pārskata gada beigās arī sāka samazināties. Tas visspilgtāki izpaudās tanī apstākļī, ka konsulātam dažos gadījumos bija nepārvaramas grūtības pie Latvijas tiesu pavēstu izsniegšanas Savienības pilsoņiem, tie, neskatoties uz konsulāta vairākkārtīgiem uzaicinājumiem, vienkārši baidījās apmeklēt konsulātu.

Neskatoties uz visu minēto, konsulāts ir tomēr arvienu centies ar valdības pārstāvjiem Minskā un arī ar vietējiem varas vīriem un sabiedriskiem darbiniekiem uzturēt cienīgas un labas attiecības, sarīkojot pārskata gadā, izņemot tikai divus vasaras mēnešus, katru mēnesi divus saviesīgus vakarus.

Tāpat kā agrāk, konsulāts ir sevišķu vērību piegriezis īpatnējo Padomju Krievijas politisko un saimniecisko apstākļu novērošanai un pētīšanai, sniedzot pārskata gadā 8 plašus politiski-ekonomiskus ziņojumus, kā arī 12 Baltkrievijas preses apskatus. Lai iepazītos ar kolektivizācijas propagandas metodēm, konsuls Ārlietu komisariāta pārstāvja pavadībā ir Minskā apmeklējis diezgan plašo lauksaimniecības izstādi.

Konsulāta personāls 1930. gadā sastāvēja no 3 pastāvīgi nodarbinātām personām: 1. Konsula; 2. Sekretāra; 3. Brīva līguma apkalpotājas. Bez tam vēl no vienas pa daļai nodarbinātas personas, izpildošas kurjera (pie ofic. rakstu iznēsāšanas) un sētnieka pienākumus. [...]

Pārskata gadā konsulāts ir iesniedzis vietējām iestādēm un arī Ārlietu komisariāta pilnvarotajam Minskā protestu pret 7 Latvijas pilsoņu namu municipalizēšanu²⁹ Vitebskā. Tomēr, neskatoties uz visām lielām un ilgām pūlēm, šī lieta paliek neizšķirta uz 1931. g., jo tiek ar nolūku novilcināta no PSR Savienības iestādēm.

1928. g. darbības pārskatā minētie arhīvi, kas uz Miera līguma XI. panta pamata izdodami Latvijai, pēc garu sarunu vešanas šo divu gadu laikā ir beidzot Minskā sakārtoti izdošanai Latvijai.³⁰ Tos pārņemt un tālāk nosūtīt uz Latviju Latvijas sūtnis Maskavā 1930. gada 12. decembrī ir pilnvarojis konsula Vitebskā v.i. Robertu Štūlu,³¹ kāda pilnvara ir tikusi legalizēta no Ārlietu komisariāta Maskavā, tomēr arhīvi līdz pārskata gada beigām, neskatoties uz vairākkārtējiem solījumiem no Ārlietu komisariāta pilnvarotā Minskā, nebija vēl uz Vitebsku atvesti [...].³²

Vienā gadījumā konsulātam nav bijis panākumu, neskatoties uz visiem spertiem soļiem, uzziņas ievākšanā par Latvijas pilsoņu piederīgā, Baltkrievijā apcietinātā likteni, jo attiecīgās iestādes ir kategoriski liegušās sniegt kādas ziņas par savu pavalstnieku. [...]

Paraksts [R. Štūls]

LVVA, 2574–2–7161, 4.–9., 13.–16. lp.

**Konsula F. Frīdenberga³³ ziņojums Ārlietu ministrijas
Austrumu nodaļas vadītājam P. Oliņam³⁴ par darba sākumu.
1931. g. 31. martā**

[...] Kā Jums zināms, izbraucu 15. martā kopā ar kurjeriem Alberta un Stricka kungiem no Rīgas, iebraucu ar apmēram 1 stundu nosebojumu pulkst. 3 naktī uz pirmsdienu Vitebskā, kur stacijā tiku sagaidīts no sekretāra Stūla kunga. Pēc ilgākas gaidīšanas beidzot izdevās dabūt vēl važoni, kas nogādāja manas mantas uz konsulātu, uz kuriem paši nogājām kājām. Konsulāta, kā arī dzīvojamās telpas ir diezgan ērtas, un tas ir arī tas vienīgais, mazais apmierinājums šinī vientuļā dzīvē.

Iebraucot jau Bigosovas [dzelzceļa] stacijā, kur iemainīju naudu un iegāju bufetes telpās, jau guvu pirmo nospiedošo iespaidu. Apgaismošana visai trūcīga, galdi tukši, beņķi gar sienām un kakti aizņemti no novārgušiem, skrandainiem cilvēkiem, kuru nogurušie skati, tāpat kā viena otra turpat atrodoša likuma sarga acs, ziņkārīgi novēro katru manu soli, pie kam pilnīgs klusums, it kā viens otra baidītos.

Vitebskā, lai gan uz ielām līdz vēlai naktij ļoti dzīva kustība, tā pati bēdīgā aina: visur redzams trūkums un galīga nabadzība. Vienīgais, kas no labākās puses uzkrīt, ir kareivju izskats. Visi labi apģērbti, braša izskata un atstāj arī grupās, kā vienībās labu iespaidu. Apmācība, kā redzams, notiek ļoti intensīvi. Visur redzami kareivju pulciņi, cauru dienu, pat vēlos vakaros dzirdami aeroplāni, pilsētas gravās šauteņu un ārpus pilsētas atkal ložmetēju un lielgabalu šāvieni.

Ar vadošām personām kā Vitebskā, tā arī Minskā es vēl neesmu nācis sakaros, jo līdz šim par nožēlošanu vēl neesmu saņēmis eksekvatūru.³⁵ Mēģināju šajā jautājumā pa telefonu sazināties ar Maskavu, bet tas man aiz tehniskiem iemesliem nebija iespējams, jo runa sūtniecībā nebija sadzirdama, kas esot arī agrāk bieži nācis priekšā. [...]

Katrā ziņā dzīve šinī noslēgtā pasaulē, kur pat mūsu Rīgas laikraksti pienāk tikai 6–7 dienā, ir ļoti drūma un nospiesta, un es nezinu, vai man būs pa spēkam to uz ilgāku laiku izturēt, jo pāreja pēc 9 gadiem no Hamburgas uz Vitebsku ir pārāk krasa. Cerēsim to labāko.

LVVA, 2574–2–7161, 52.–53. lp.

Izvilums no konsulāta Vitebskā ziņojuma Nr. 2. 1931. g. 26. februārī

[...]

Viensētnieku iznīcināšana. Paceļas jautājums, kādēļ tomēr, pie aprakstītā terora, vēl laba daļa, sevišķi latvju zemkopji, nav ierakstījušies kolektīvos? Lieta ir tā, ka daudzi gribētu gan ierak-

stīties kolhozos, bet tos atkal kā “kulakus” tur nepieņem. Tā kā spaidu darbos pie mežu ciršanas un koku apstrādāšanas mirstības procents starp izsūtītajiem arvien palielinās, tad, saprotams, ir vajadzīgi arvien jauni izsūtīto “kadri” – tie tiek ņemti no “seredņaku”³⁶ vidus, ieskaitot pēdējos kulakus. Retam kādam “kulakam”, kuram vēl bija atstātas divas govīs (tikai tam, kam liela ģimene), tagad tiek atņemtas arī tās. Tā Vjazmas okrugā kāds latvju zemkopis, kas jau ar lielām mokām divreiz bija nodevis valstij paģērēto kvantumumu labības, linus un lopus (pie kam valsts no viņa “kontraktējusi”³⁷ cūkas par 58 kap[eikām] kilogramā, kultus linus par 15 kap. kilogramā – brīvā tirgū tie maksā 3 rub[ļi] 50 kap. kilogramā, linsēklas – par 1 rub. 40 kap. pudā – brīvā tirgū reti kur dabūjamas un maksā 20–30 reizes vairāk), tagad ir bijis spiests noslēgt jaunu kontraktāciju. Viņa ģimene sastāv no 9 personām (ieskaitot divus mazos bērnus), un pēdējo reizi viņš bija noslēdzis “kontraktācijas līgumu” īsi priekš Ziemassvētkiem, nododams toreiz starp citu arī 10 pudus kultus linus. Tagad viņam 3 dienu laikā jānodod: 1 govīs (viņam paliek tikai viena neslaucama govīs), 1 cūka un 1 aita, 20 pudi linsēklu, 20 p[udi] rudzu, 50 pudi siena un āboliņa, 10 p[udi] kāpostu, 10 p[udi] burkānu, 10 pudi biešu, 2 pudi sīpolu [...]

LVVA, 2574–2–7161, 82. lp.

Izvilums no konsulāta Vitebskā ziņojuma Nr. 3. 1931. g. 4. martā

Kratišanas un apcietināšanas. [...]

Arī “služītēji kuļta”³⁸ t.i., visu konfesiju mācītāji, ir ar mažiem izņēmumiem apcietināti un izsūtīti, pa lielākai daļai uz spaidu darbiem ziemeļos. Baznīcas ir gandrīz visas slēgtas. Tā Smoļenskā, kur luterāņu baznīca vēl līdz šim pastāvēja, lai gan tās mācītājs Švalbe sen jau ir ticis no GPU noslepkavots, tagad arī ir slēgta, jo draudzes locekļi esot paši no tās atteikušies (gan tikai tādēļ, ka vairs nespēja samaksāt arvien lielākos baznīcas

nodokļus). Pēc Vitebskas luterāņu baznīcas slēgšanas pag. gadā tika apcietināts un izsūtīts uz Sibīriju baznīcas valdes priekšsēdētājs, kur tas nesen atpakaļ ir miris, nevarēdams pārciest visas briesmas un šausmīgo badu Sibīrijā. Arī pārējie baznīcas valdes locekļi nav izgājuši sveikā: daži no tiem pēc nopratināšanas no GPU ir bez vēsts pazuduši. Domā, ka tie ir nošauti. [...]

LVVA, 2574-2-7161, 68.-69. lp.

Izvilums no konsulāta Vitebskā ziņojuma Nr. 4. 1931. g. 4. martā

[...]

Latviešu kolonistu iznīcināšana. Baltkrievijā, Sibīrijā un citur daudzas latviešu ciema padomes (“seļsoveti”), kuras savā laikā tika ievēlētas tajos rajonos, kur latviešu lauksaimnieki ir lielā vairumā, tagad ir atstādinātas, jo nav izrādījušas aktivitāti latviešu “kulaku” vai “budžu” iznīcināšanā. Jo ir nākuši priekšā gadījumi, kur latviskās ciema padomes, neskatoties uz to, ka viņās ietilpst tikai partijas vīri, ir uzņēmušās aizstāvju lomu attiecībā uz saviem nežēlīgi spaidītiem tautas brāļiem un ir pretojušās to izsūtīšanai. Tādā gadījumā viņas ir tikušas nodotas tiesai par “budžu” aizstāvēšanu un gandrīz visur jau ir viņu vietā ievēlētas īsti krieviskas padomes. Tās nu izrāda sevišķu rosību latviešu iznīcināšanā, pārtrumpojot pat visnežēlīgākās ciemu padomes attiecībā uz zemnieku iznīcināšanu: krievu nabadzīgais zemnieks (no kuriem sastādās padomes) jau no laika gala ir apskaudis bagāto latviešu zemnieku (pateicoties pēdējā čaklumam un augstākajam kultūras līmenim). Šīs skaudības un pat naida jūtas tagadējā momentā ir jo gaiši uzliesmojušas. Dažās tipiski latviskās kolonijās, kā, piemēram, Ļevantovā³⁹ (apm. 20 km no Vitebskas) ir pat izpostītas visas latviešu saimniecības un visi latvieši izsūtīti uz spaidu darbiem vai nu uz ziemeļiem, pat Urālu un Sibīriju, vai arī tepat Baltkrievijas un apkārtējos mūžamežos. Kur tas vēl nav noticis, tur latviešu kolonistu sagraušana ir vēl tikai laika jautājums. Paceļas jautājums,

kāpēc latviešu kolonisti ļauj sevi iznīcināt un labāk tomēr neno-dibina tīri latviskus kolhozus? Vēl ir saprotams, ka nedaudzie ne-precētie latviešu saimnieki upurē savu brīvību un pat dzīvību par savu ideju un nelokāmo pārliecību. Bet tie, kam ir sievas un bērni, kādēļ tie ļauj par to ciest pat maziem, nevainīgiem bērniem, kuri no bada, aukstuma, sērgām un necilvēcīgām mocībām bieži ne-veselīgos, purvainos meža apgabalos arvien pieaugošā skaitā iet bojā. Lieta ir tā, ka latviešu kolonisti, ar ļoti maziem izņēmumiem, ir ierindoti kulakos. Jo reti ir sastopams latviešu darbarūķis uz laukiem, kas nav savā laikā algojis vismaz ganu savā saimniecībā un nav turējis vismaz 3–4 govis. Un, lai neciestu nevainīgas sievas un bērni, dažs labs latvietis ar sažņaugtu sirdi bij savā laikā iestā-jies kolhozā. Ja pat vienā otrā vietā tika nodibināti īsti latviešu kolhozi (īpaši Sibīrijā un Baltkrievijā), tomēr tagad kolhozos ir palikuši tikai latviešu deģenerāti (t.i., sliņķi un plānā galdiņa ur-bēji), jo visi citi, kā bijušie kulaki, bez žēlastības ir “iztīrīti” no kolhoziem (t.i., no tiem padzīti un izsūtīti uz spaidu darbiem). Par to zin arī vēstīt oficiālie dati: pēdējā Baltkrievijas kolhozu “so-ciālā sastāva” pārbaudē ir tikušas uzietas “ielavījušās” 1500 kulaku saimniecības, un visi kulaki, to starpā daudzi latvieši, ir tikuši “iztīrīti”.

Vēl galīgi nepaputinātam latviešu saimniekam, kurš vēl sa- karā ar “kontraktācijas līgumu” ir spējis līdz šim nodot pa vairāk lāgiem savus lauksaimniecības produktus (piepirkdams tos bieži klāt brīvā tirgū), tagad tiek atņemta pēdējā gotiņa un pats viņš tiek nepārtraukti dzīts strādāt tuvākos mežos. Kam vēl ir palikuši zirgs un rati, tam ir jāizved vēl joprojām malka un kokmateriāli uz tuvākām dzelzceļa stacijām, kaut arī tas būtu jau paveicis iz- vest agrāk noteiktos 48–50 kub[iskos] metrus koku. [...]

LVVA, 2574–2–7161, 54.–55. lpp.

**Izvilums no konsulāta Vitebskā ziņojuma Nr. 6.
1931. g. 5. septembrī**

Iepļūšana kolhozos un atplūšana no tiem. [...] No Baltkrievijas un tuvākiem apgabaliem, pēc ziņām, arī no attālākiem apgabaliem, Kaukāza un Sibīrijas, kur kolektivizācija vēl nav pabeigta un arī nav sasniegusi noteikto procentu, katru dienu bariem tiek izsūtītas viensētnieku ģimenes. No apgabaliem, kur dzīvo vai vienīgi latvieši, reti kāda ģimene ir palikusi atpakaļ. Piemēram, “Glodinki”⁴⁰ ciema apkārtnē (apmēram 20 kilom[etri] no Vitebskas), kur dzīvoja vismaz 60–70 latviešu ģimenes, tagad, pēc izsūtīšanas uz Kamu, Urālu, Sibīriju (sūtot pat uz zelta raktuvēm) palikušas pāri kādas 7–8 ģimenes. [...]

LVVA, 2574–2–7161, 18. lp.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Ārlietu ministrijas darbība 1925. g. *Valdības Vēstnesis*, 16.02.1926., 2. lpp.
- ² S nelegħkim serdtsem (krievu val.) – ar smagu sirdi.
- ³ *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LVVA), 2570–1–306, bez paginācijas.
- ⁴ LVVA, 2570–14–435, 340. lp.
- ⁵ Valdības rīkojumi un pavēles. *Valdības Vēstnesis*, 11.01.1932., 2. lpp.
- ⁶ Sk.: Ministru kabinets turpina apspriest valsts budžetu. *Latvijas Kareivis*, 23.12.1930., 1. lpp.
- ⁷ Sk.: Par ārlietu resora jauno budžetu. *Latvijas Kareivis*, 14.01.1932., 3. lpp.
- ⁸ Sk., piemēram: Ainārs Lerhis (2005). *Latvijas Republikas ārlietu dienests 1918–1941*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds (konsulāts Vitebskā nav minēts).
- ⁹ Sk.: *Latyshy i belorusy: vmeste skvoz' veka* (2014). Sbornik nauchnykh statei. Vypusk 3. Minsk: RIVSh (sekojoši raksti: Roman Voronov. Latvišķoe konsulstvo v Vitebske: istoriia lokatsii, 8.–10. lpp.; Maksim Korolev. Konusl'stvo i konsuly Latvii v sovetskom Vitebske, 11.–14. lpp.; Artem Loban, Maksim Korolev. Pravovoe polozenie sotrudnikov Latvišķogo konsul'stva v Vitebske v mezhvoennoe vremia, 15.–18. lpp.).
- ¹⁰ Sk.: Vladimirs Tugajs (2006). *Latvieši Baltkrievijā*. Rīga: VIRIS, 56.–112. lpp.; Toms Kikuts (2012). Pereselenie latyshskikh krestian v Vitebskuiū, Mogilevskuiū i Minskuiū gubernii vo vtoroi polovine 19 veka

- (srovnitel'nyi aspekt). No: *Latyšhi i belarusy: vmeste skvoz' veka*. Minsk: RIVSh, 3.–10. lpp.; Toms Kikuts (2014). Gramotnost' v latyšshskikh kolonijakh (po dannym Vserossiiskoi perepisi naseleniia 1897 goda). No: *Latyšhi i belarusy: vmeste skvoz' veka*. Vypusk 2. Minsk: RIVSh, 29.–36. lpp.; Toms Kikuts (2014). Pomeschchiki kak organizatory pereseleniia latyšshskikh krestian v Minskuu i Mogilevskuiu gubernii v 60–70-yh godakh XIX veka. No: *Latyšhi i belarusy: vmeste skvoz' veka*. Vypusk 3. Minsk: RIVSh, 23.–30. lpp.
- ¹¹ Hermanis Otto Andreja dēls Punga (1877–1941), Latvijas diplomāts, valstsvīrs. 1923 VI–1924 I finanšu ministrs. Bijis Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedrs. 1927 VII–1930 XI konsuls Vitebskā (atbrīvots no konsula pienākumiem kā *persona non grata*; ieskaitīts ārlietu ministra rīcībā, 1931 VI atskaitīts Ārlietu ministrijas pārziņā). 1931 IX iecelts par Ārlietu ministrijas Konsulārās nodaļas vadītāju. 1933 III–1937 IX konsuls Hamburgā, tad sūtniecības Londonā I šķiras sekretārs. 1939 IV ieskaitīts ārlietu ministra rīcībā, 1939 X atbrīvots no dienesta slimības dēļ. Padomju okupācijas laikā 1941 II apcietināts. Miris 1941. gada 12. aprīlī cietuma slimnīcā Rīgā. Sīkāk sk.: Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis (2003). *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiska vārdnīca*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Zinātne, 241.–243. lpp.
- ¹² Antons Balodis (1880–1942), Latvijas diplomāts, 1928–1930 ārlietu ministrs, 1941 apcietināts, miris Soļikamskas soda nometnēs.
- ¹³ Okrug (krievu val.) – apgabals, administratīva teritorija.
- ¹⁴ Domāti nomnieki.
- ¹⁵ Hutor (krievu val.) – viensēta, šeit domāti viensētņieki.
- ¹⁶ Bedniak (krievu val.) – trūcīgais.
- ¹⁷ Kulak (krievu val.) – turīga zemnieka nicinošs apzīmējums.
- ¹⁸ Dmitrijs Priščepovs (1896–1940), 1924–1929 Baltkrievijas PSR zemkopības tautas komisārs, centās ieviest zemnieku saimniekošanas formas brīvu izvēli. 1930 arestēts, piespriesti 10 gadi ieslodzījuma, atbrīvots 1937 un uzreiz atkārtoti arestēts, piespriests nāvessods, miris pirms tā izpildīšanas.
- ¹⁹ Domāta labējā opozīcija.
- ²⁰ Solovki – 1921. gadā bijušajā pareizticīgo klostera novietnē Solovecas salā pie Oņegas ietekas Baltajā jūrā izveidotās koncentrācijas nometnes nosaukums.
- ²¹ Optācija – pilsonības izvēle. Plaši praktizēta 20. gadu sākumā Latvijas un Padomju Krievijas (no 1922. gada decembra – Padomju Savienības) attiecībās, galvenokārt starp pēdējā mītošajiem latviešiem – koloniju iedzīvotājiem.
- ²² Gustavs Anša dēls Švalbe (dz. 1880 Valmieras apriņķī Vidzemes guberņā), luterāņu mācītājs, arestēts 1929. gada 6. novembrī Smoļenskā, 1930. gada

9. jūnijā piespriests nāvessods, 1930. gada 30. septembrī spriedums izpildīts. Sk.: <http://lists.memo.ru/index25.htm>
- ²³ GPU – Glavnoe politicheskoe upravlenie (krievu val.) – Galvenā politiskā pārvalde, PSRS centrālā valsts politiskās drošības uzraudzības institūcija.
- ²⁴ Pērminderis – draudzes pārstāvis baznīcas pārvaldē.
- ²⁵ Kēsteris – baznīcas kalpotājs.
- ²⁶ Hugo Eduards Celmiņš (1877–1941), Latvijas valstsvīrs un diplomāts, 1928–1931 Ministru prezidents, 1930–1931 arī ārlietu ministrs. 1940 apcietināts, nošauts cietumā Maskavā.
- ²⁷ Domāta Grudinovka, Mogiļevas guberņā, dibināta 1863. gadā, 1928. gadā – 130 sētas.
- ²⁸ Minēto epizodi ar Krastiņu liecību savā darbā īsumā piemin latviešu trimdas vēsturnieks Edgars Andersons. Sk.: Edgars Andersons (1982). *Latvijas vēsture 1920–1940*. 1. daļa. Stockholm: Daugava, 133.–134. lpp.
- ²⁹ Domāta nacionalizēšana.
- ³⁰ Sīkāk sk.: Enija Rubina (2014). Arhīvu reevakuācija no Padomju Krievijas, 1917.–1933. gads. *Latvijas Arhīvi*, 1/2, 18., 22. lpp.
- ³¹ Roberts Voldemārs Štūls (1892–1964), konsulāta atašejs. No 1927 XI pagaidu darbinieks konsulatā Vitebskā, 1928 I–1931 XI ārštata darbinieks (konsula īslaicīgas prombūtnes laikā daudzkārt izpildījis konsula pienākumus; atbrīvots pēc paša lūguma). 1934 XI iecelts par sekretāra palīgu goda konsulatā Lodzā (no 1938 III konsulāta pagaidu vadītājs). Pēc konsulāta slēgšanas 1938 VIII pārcelts par sekretāra palīgu goda konsulatā Stokholmā. Padomju okupācijas laikā 1940.1.–31.VIII piekomandēts Ārlietu ministrijai Rīgā. 1940 IX atbrīvots no darba sakarā ar ārlietu resora likvidāciju. No 1944 bēgļu gaitās Vācijā. 1951 pārcēlies uz ASV, franču valodas skolotājs meiteņu vidusskolā Filadelfijā. No 1958 dzīvojis Sietlā. Miris 1964. gada 27. februārī Vācijā, Neištātē. Sīkāk sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991*, 296.–297. lpp.
- ³² Par notikumu tālāko attīstību un savu darbību konsulatā Vitebskā pats R. Štūls 1934. gada 22. martā ziņoja: “Kā Latvijas valdības pilnvarotais es 1931. gadā pārņēmu arī Vitebskā no PSRS Ārlietu komisariāta pilnvarotā bij. Vitebskas gub[erņas] arhīvu, kas uz Miera līguma XI panta pamata Pad[omju] Krievijai bija jāzīdod Latvijai. Pat kad biju 1930. gada beigās nopietni saslimis ar vēdera tīfu, tomēr iztiku Vitebskā viens pats visgrūtākos apstākļos (toreiz latviešu zemnieki izpostīti Pad[omju] Krievijā – kā es to savos ziņojumos jo plaši attēloju, bariem nāca uz konsulātu dēļ palīdzības tikt uz Latviju).” Sk.: LVVA, 2570–14–1527, 132. lp.
- ³³ Fricis Frīdenbergs (1871–1933), Ārlietu ministrijas nodaļas vadītājs, konsuls. 1921 IV–1921 X Viduseiropas nodaļas vadītājs (1921 X nodaļa apvienota ar citām nodaļām, izveidojot Rietumu nodaļu; līdz 1922 I Rietumu nodaļas vadītājs). No 1922 III konsuls Hamburgā, 1931 I–1932 IV – Vitebskā (konsulāts likvidēts, pārcelts uz sūtniecību Maskavā par padom-

- nieku). 1933 I iecelts par konsulu Ļeņingradā, 1933 VIII sākumā – par Ārlietu ministrijas Konsulārās nodaļas vadītāju. Miris 1933. gada 22. augustā. Sk.: Jēkabsons, Ščerbinskis. *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991*, 110.–111. lpp.
- ³⁴ Pēteris Ziedonis Oliņš (1890–1962), Latvijas diplomāts, 1930–1933 Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas vadītājs, 1935–1940 pilnvarotais lietvedis (*charge d'affaires*) Argentīnā un Brazīlijā. Miris Riodežaneiro.
- ³⁵ Eksekvatūra jurisprudencē – ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšana un izpildes atļauja; diplomātijā – diplomātiskā vai konsulārā pārstāvja iesniegto pilnvaru apstiprinājums.
- ³⁶ Seredniak (krievu val.) – t.s. vidējais zemnieks.
- ³⁷ Kontraktācija – līguma slēgšana.
- ³⁸ Služhiteli kul'ta (krievu val.) – kulta kalpotāji. Tā padomju iestāžu terminoloģijā tika dēvētas baznīcās un draudzēs nodarbinātās personas.
- ³⁹ Ļevantovas latviešu kolonija – dibināta 1888. gadā, 20. gadu beigās – 22 sētas.
- ⁴⁰ Domāta Glodņikas latviešu kolonija Vitebskas guberņā, dibināta 1873. gadā, 20. gadu beigās – 41 sēta.